

نشست‌های برگزار شده در پژوهشکده اقتصاد

عنوان نشست: الزامات روابط کارگزاری بانکی بین‌المللی در اقتصاد ایران

شناسنامه نشست	
پژوهشکده علوم اقتصادی	واحد برگزار کننده نشست:
دکتر حسین توکلیان (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)	مسئول نشست:
۱۳۹۷/۰۳/۲۸	تاریخ برگزاری نشست:
دکتر فتح‌الله تاری، دکتر مهنوش عبدالله میلانی، دکتر علی اصغر سالم، دکتر حبیب مروت، دکتر رضا طالبلو، دکتر علی فریدزاد (اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)	اعضای هیأت علمی:
حسین باستان‌زاد (کارشناس ارشد پژوهشی پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی و مسئول اسبق واحد تراز پرداخت‌های بانک مرکزی)	نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:
<p>۱- نوع ارتباطات بین‌المللی کارگزاران بانکی و مالی در عرصه بین‌المللی چگونه است؟</p> <p>۲- انحصار چندجانبه موجود در عرصه مبادلات مالی چگونه می‌تواند بر درجه انحصار بازارها مالی عمده دنیا مانند نفت، کانی‌های فلزی، محصولات زراعی، صنعت حمل و نقل، پتروشیمی و ... اثرگذار باشد.</p> <p>۳- جایگاه کشورهای مختلف در انحصار چندجانبه نظام مالی و روابط کارگزاری بین‌المللی چگونه است؟</p> <p>۴- الزامات ناظر بر مقررات نظارت احتیاطی نهادهای اعتباری بین‌المللی</p> <p>۵- مکانیزم شکل‌گیری روابط کارگزاری اعتباری بانکی چیست؟</p>	مسئله محوری نشست:
بانک مرکزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان برنامه و بودجه	سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:

چکیده مباحث طرح شده:

بازارهای مالی بین‌المللی به‌طور عام و بازار پول به‌طور خاص دارای تمرکز و انحصار هستند که در کنار سهم غالب ۱۰ اقتصاد برتر دنیا در تولید و تجارت بین‌المللی، فضای انحصاری مذکور محدودتر است. شرایط انحصاری موجود در این بازارها همراه با انحصار موجود در بازار کالاهای نفت، کانی‌های فلزی، محصولات زراعی، صنعت حمل و نقل، پتروشیمی و ... باعث می‌شود تا سهم غالب ۱۰ اقتصاد برتر دنیا در تولید و تجارت بین‌المللی بسیار بالا باشد. نظر به چالش‌های موجود در نقل و انتقالات مالی اقتصاد ایران در عرصه بین‌المللی به دلیل مسائل هسته‌ای و مشکلات مربوط به لایحه مبارزه با پول‌شویی، باید نگاه ویژه‌ای به مسئله روابط کارگزاری بانکی بین‌المللی در اقتصاد ایران داشت چرا که این روابط عامل اصلی تعیین‌کننده کل مبادلات مالی کشور است.

توضیح دقیق اهداف نشست همراه با ذکر چالش‌ها و مشکلات پیش رو و خلاصه دیدگاه‌های مطرح شده در این باره:

بازارهای مالی بین‌المللی به‌طور عام و بازار پول به‌طور خاص دارای تمرکز و انحصار هستند، به‌طوری که در حوزه‌های نوع اسعار مورد معامله و قابل ذخیره، جغرافیا و مکان بازارهای محل انجام مبادلات مالی-تجاری، نهادهای مالی عرضه‌کننده محصولات و خدمات مالی (بانک‌ها، بیمه‌ها، شرکت‌های حمل و نقل، شرکت‌های عرضه‌کننده خدمات فورواردر، حق‌العملکاران، شرکت‌های عرضه‌کننده خدمات ارتباطی مالی بین‌المللی، نهادهای رتبه‌بندی، ...) عملاً نوعی انحصار وجود داشته که در کنار سهم غالب ۱۰ اقتصاد برتر دنیا در تولید و تجارت بین‌المللی، فضای انحصاری مذکور محدودتر خواهد شد. در چنین شرایطی مبادلات مالی-تجاری بین‌المللی یک کشور الزاماً در بازارهای مالی محدودی قابلیت انجام دارد. در همین راستا، شرایط انحصار چندجانبه در بازار بسیاری از کالاها (نفت، کانی‌های فلزی، محصولات زراعی، صنعت حمل و نقل، پتروشیمی، ...) که توسط شرکت‌های چندملیتی عرضه و مدیریت شده عملاً فضای متمرکز زیرساختی مذکور را تنگ‌تر ساخته است. انحصارات چندجانبه در

فرآیند عرضه محصولات، حمل، بیمه، تأمین مالی، نوع ارز مرجع قیمت گذاری و تسویه، بازار وقوع مبادلات، ... عملاً فضای انحصار چندجانبه‌ای را برای بنگاه‌ها و عاملین اقتصادی جامعه جهانی تشکیل داده است.

بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌عنوان قلب سیستم مالی دنیا تلقی شده که در قالب بازار پول مجموعه مبادلات مالی-تجاری در بازارهای بین‌المللی در این شبکه ثبت و تسویه می‌گردد. شبکه مذکور همانند سایر بازارهای مالی ماهیت تمرکز و انحصاری دارد. جدول ذیل میزان تمرکز عملیات اعتباری بین‌المللی را نشان می‌دهد، به‌طوری که از میان بیست بانک برتر دنیا بر حسب مجموع دارایی‌ها در سال ۲۰۱۶ عملاً ۵ بانک چینی، ۴ بانک آمریکایی، ۴ بانک ژاپنی، ۳ بانک فرانسوی، ۲ بانک انگلیسی و همچنین یک بانک آلمانی و اسپانیولی وجود دارد. همچنین سهم بانک‌های مذکور در مجموع ارزش دارایی‌های بانک‌های جهانی بیش از ۷۰ درصد می‌باشد. در همین راستا، نسبت مجموع دارایی‌های شبکه بانکی ایران به‌عنوان دومین شبکه بانکی خاورمیانه به دارایی نخستین بانک لیست مذکور در حدود ۸ درصد بوده که سهم اندک آن را در نظام اعتباری متمرکز بین‌المللی نشان می‌دهد. تمرکز مذکور در مؤسسات عضو کلوپ با درآمدها و نیز خالص ارزش دارایی‌های بیش از یک صد میلیارد دلار نیز وجود دارد.

رتبه	نام بانک	ملیت	ارزش دارایی (هزار میلیارد دلار)
۱	بانک صنعت و تجارت چین	چین	۳,۵
۲	بانک عمرانی	چین	۳
۳	بانک کشاورزی	چین	۲,۸
۴	بانک چین	چین	۲,۶
۵	گروه مالی میتسوبی	ژاپن	۲,۶
۶	جی پی مورگان	آمریکا	۲,۵
۷	اچ اس بی سی	انگلستان	۲,۴
۸	بی ان پی پارibas	فرانسه	۲,۲
۹	بانک آمریکا	آمریکا	۲,۲
۱۰	ولس فارگو	آمریکا	۱,۹
۱۱	بانک توسعه چین	چین	۱,۹

رتبه	نام بانک	ملیت	ارزش دارایی (هزار میلیارد دلار)
۱۲	بانک اعتبار کشاورزی	فرانسه	۱,۸
۱۳	پست بانک	ژاپن	۱,۸
۱۴	سیتی گروپ	آمریکا	۱,۷
۱۵	گروه مالی میزوهو	ژاپن	۱,۷
۱۶	دویچه بانک	آلمان	۱,۷
۱۷	گروه مالی میتسویی	ژاپن	۱,۶
۱۸	گروه بارکلیز	آمریکا	۱,۵
۱۹	سوسیت جنرال	آمریکا	۱,۵
۲۰	بانک سانتاندر	اسپانیا	۱,۴

ضوابط و مقررات ناظر بر مبادلات مالی - تجاری بین‌المللی نیز عموماً با مشارکت اقتصادها و نهادهایی تدوین شده که سهم غالب را در تولید، تجارت و نیز مبادلات مالی جهانی دارند. بسیاری از ضوابط و مقررات ناظر بر مبادلات مالی - تجاری بین‌المللی در حوزه‌های مختلفی همچون ضوابط حسابداری، مقررات سلامت مالی و نظارت احتیاطی نهادهای مالی، مقررات تجاری بین‌المللی، مقررات ناظر بر حاکمیت شرکتی، ضوابط ناظر بر رتبه‌بندی اعتباری اشخاص، ضوابط ناظر بر شناسایی و احراز هویت اشخاص در مبادلات بین‌المللی، ضوابط ناظر بر صدور اعتبارات اسنادی و ضمانت‌نامه‌های مختلف مالی، ضوابط ناظر بر تنظیم روابط کارگزاری نهادهای مختلف مالی در عرصه بین‌المللی، غالباً در چنین فضایی تدوین شده‌اند. در تحلیل نهایی، برقراری روابط کارگزاری مالی - تجاری میان نهادهای مختلف ملی (بانک، بیمه، شرکت‌های حمل و نقل، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، نهادهای مالی بازار غیرمتشکل) یک اقتصاد با نهادهای مشابه بین‌المللی در مرحله نخست مستلزم هماهنگ‌سازی زیرساخت‌های مقرراتی، ارتباطی و نظارتی می‌باشد. الزامات ناظر بر الحاق به زیرساخت‌های مذکور عملاً با رشد اندازه تولید ناخالص داخلی یک کشور، افزایش درجه باز بودن یک اقتصاد، انبساط منابع و مصارف ارزی (مالی - تجاری) یک کشور و نیز افزایش سهم مبادلات مالی - تجاری یک اقتصاد در بازارهای بین‌المللی اجتناب‌ناپذیر می‌گردد.

توصیه‌های سیاستی:

۱. مکانیزم شکل‌گیری روابط کارگزاری اعتباری بانکی: تحقق الزامات ناظر بر مقررات نظارت احتیاطی به‌طور عام و گزارش دهی مالی استاندارد به‌طور خاص زمینه محاسبه رتبه اعتباری مؤسسات مالی و بانک‌های بین‌المللی را فراهم می‌سازد. رتبه اعتباری مذکور که توسط مؤسسات اعتبارسنجی و رتبه‌بندی معتبر بین‌المللی انجام شده غالباً مورد استناد مؤسسات ممیزی و حسابرسی بین‌المللی، نهادهای نظارتی و نیز مؤسسات مالی در فرآیند روابط کارگزاری می‌باشد. روابط کارگزاری عموماً در چهار شکل مختلف قابل تنظیم و اجراست.

الف- روابط کارگزاری بین‌المللی بانک‌های یک کشور با شعب و دفاتر خارجی خود، مستقر در خارج از مرزهای ملی که به دور از روابط رسمی عاملیت و اعتبارسنجی انجام شده و فاقد هرگونه ریسک متصور در روابط کارگزاری است.

ب- روابط کارگزاری بین‌المللی بانک‌های یک کشور با بانک‌های مختلف بین‌المللی که در بازارهای مالی کشورهای مختلف مستقر بوده و بر اساس رتبه و ریسک اعتباری طرفین روابط کارگزاری تنظیم می‌شود. در چنین شرایطی رتبه اعتباری هر موسسه اعتباری میزان وثایق، تضامین و نیز اندازه و نرخ بهره و کارمزد هر فرآیند اعتباری را متأثر می‌سازد.

ج- روابط کارگزاری بین‌المللی بانک‌های یک کشور با بانک‌های مختلف بین‌المللی بدون امعان نظر به ریسک و رتبه اعتباری طرفین و صرفاً با اتکا به وجوه توثیقی در قالب قراردادهای مختلف عاملیت که ماهیت وجوه اداره شده را برای بانک‌های متقاضی روابط کارگزاری بین‌المللی دارد. چنین روابط کارگزاری اساساً فاقد هرگونه ریسک برای مؤسسات کارگزار بین‌المللی بوده و بیشترین هزینه را برای مؤسسات متقاضی روابط کارگزاری دارد.

د- روابط کارگزاری بین‌المللی بانک‌های یک کشور با بانک‌های مختلف بین‌المللی که در بازارهای مالی کشورهای مختلف مستقر بوده با پشتوانه بانک‌های واسط (بانک‌های

- مرکزی یا بانک‌های واسط) که ریسک‌های مختلف اعتباری و غیرتجاری را مورد پوشش قرار می‌دهند.
۲. مجموعه روابط کارگزاری مذکور بر اساس ضوابط نظارت احتیاطی کشورهای مختلف، می‌باید مورد پوشش مؤسسات بیمه اعتباری قرار گرفته تا ریسک‌های مختلف نهادی و سیستمی از یک کشور به کشور دیگر منتقل نگردد. هزینه بیمه اعتباری مذکور بر اساس روابط عاملیت بانکی بین‌المللی عموماً به عهده بانک‌های متقاضی بوده و عملاً هزینه خدمات مالی و تأمین اعتبار آن‌ها را افزایش می‌دهد.
۳. **روابط کارگزاری بر حسب نوع خدمات ارزی بانکی:** روابط کارگزاری بانک‌ها در عرصه بین‌المللی در دو قالب عملیات اعتباری و نیز خدمات پرداخت انجام پذیرفته که سطح کاملاً متفاوتی از ریسک رادارند. در خدمات پرداخت بانک‌های عامل خارجی تنها انتقال، تسعیر و یا مدیریت وجوه سپرده‌های بانک‌های متقاضی را به عهده داشته و عملاً منابع بانک کارگزار به هیچ وجه درگیر خدمات عاملیت نمی‌باشد. درحالی که در عملیات اعتباری منابع و سرفصل تسهیلات اعتباری موسسه مالی کارگزار مستقیماً درگیر خدمات ارزی مورد تقاضای بانک متقاضی می‌گردد. خدمات مذکور در قالب تسهیلات ارزی (کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت)، اعتبارات اسنادی مستقیم و غیرمستقیم، ضمانت‌نامه‌های ارزی و یا خطوط اعتباری بالقوه قابل عرضه می‌باشد.
۴. **شبکه پرداخت و تسویه بین‌المللی:** مبادلات مالی و انتقالات ارزی که در بازارهای مالی بین‌المللی در درگاه‌های مربوط به شبکه‌های مختلف پرداخت و تسویه انجام پذیرفته تماماً قابلیت پایش و شناسایی در قالب کشور، شهر، نهاد مالی، متقاضی، ذینفع، مبلغ و نوع ارز را دارند. در چنین شرایطی، استفاده اشخاص و شهروندان یک کشور در درون مرزهای ملی یا بازارهای جهانی در شرایط ممنوعیت استفاده از درگاه‌های پرداخت و تسویه الکترونیکی کشورهای ثالث میسر نمی‌باشد. مقامات نظارتی کشورهای مختلف در قالب مقررات مبارزه با پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم، فرار مالیاتی، تولید و تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی و نیز جرائم سازمان‌یافته امکان انسداد دسترسی اشخاص یا نهادهای مالی

مختلف را به درگاه‌های پرداخت و تسویه ملی خود داشته و امکان مسدودی و توقیف وجوه مربوط به مبادلات مالی حوزه‌های مذکور را دارند. در همین راستا، استفاده از شبکه‌های پرداخت و تسویه بین‌المللی کشورهای مختلف توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و نیز نهادهای واسطه مالی کشور مبدأ مستلزم اطمینان از سطوح دسترسی مجاز برای آن‌ها با هدف مدیریت ریسک‌های ناظر بر امکان توقیف و مسدودی مبادلات است.

۵. سوئیفت: روابط کارگزاری مالی بین‌المللی که میان مؤسسات و کارگزاران مالی به‌طور عام و مؤسسات اعتباری به‌طور خاص برقرار شده در یک بستر ارتباطی امن، برخط و بسته برقرار می‌گردد. شرکت سوئیفت که سهامداران آن بانک‌ها و مؤسسات مالی بین‌المللی بوده بستر ارتباطی مذکور را جهت انتقال پیام‌های مالی میان مؤسسات مالی بین‌المللی در اقصی نقاط دنیا برقرار می‌سازد. شرکت مذکور مجموعه‌ای از خدمات ارتباطی متنوع را برای اعضای واجد شرایط فراهم ساخته به‌طوری که مؤسسات مختلف مالی همانند بانک‌ها، بیمه‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، صرافی‌ها، خزانه‌داری‌ها، کارگزاران بازارهای مختلف پول و سرمایه،... جهت انجام مبادلات مالی مستقیم یا غیرمستقیم (از طریق عاملین) بدون دسترسی به بستر ارتباطی مذکور امکان برقرار هیچ‌گونه مبادله مالی بین‌المللی را نخواهند داشت. مؤسسات مالی بین‌المللی از طریق معرفی کارکنان و عاملین دارای امضای مجاز و پس از احراز شرایط کیفی عضویت می‌توانند درخواست‌های مختلف انجام مبادلات مالی را در بازارهای جهانی مخابره و پایش نمایند. اطلاعات مربوط به مجموعه مبادلات مختلف مالی اعضای مختلف در پایانه‌های ذخیره اطلاعات سوئیفت در اقصی نقاط دنیا قابل ذخیره‌سازی و نیز بازبینی می‌باشد. پیام‌های سوئیفت بر حسب متقاضی، ذینفع، نوع ارز، مبلغ، امضاها، مجاز، کشورهای مبدأ و مقصد، نوع پیام، نوع خدمت، نوع بازار قابلیت ذخیره‌سازی دارد.

خلاصه توصیه‌های سیاستی:

نهاد‌های مختلف مالی مستقر در اقتصاد کشورهای مختلف به منظور انجام مبادلات مالی - تجاری در بازارهای مختلف بین‌المللی می‌باید الزامات ناظر بر شرایط انحصاری و تمرکز بازارهای مذکور را بپذیرند. در این راستا، تمرکز در موقعیت جغرافیایی بازارهای مختلف، تمرکز در فعالیت‌های انحصاری نهاد‌های فعال عرضه‌کننده خدمات مالی، انحصار در استفاده از اسعار مرجع جهت انجام مبادلات مالی - تجاری، انحصار در سامانه‌های پرداخت و تسویه مبادلات بین‌المللی، انحصار در نهاد‌های تدوین‌کننده مقررات نظارت احتیاطی و سلامت مالی، انحصار در شبکه‌های ارتباط مالی، ... عملاً بازیگران بازارهای مالی بین‌المللی را محدود ساخته است. اقتصاد ایران با متوسط مبادلات مالی - تجاری سالانه بیش از ۱۹۰ میلیارد دلار به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین اقتصادهای خاورمیانه می‌باید روابط کارگزاری و مبادلات بین‌المللی خود را با شناخت از فضای نهادی، مقرراتی، ابزاری، بازارها و نیز رتبه اعتباری بین‌المللی خود ترسیم و تنظیم نماید. ضوابط مذکور برای اقتصادهای مختلف دنیا مفروض بوده و حداقل انعطاف جهت اعمال ملاحظات ملی بر آن‌ها جاری می‌باشد؛ بنابراین در فضای انحصار چندجانبه موجود در روابط کارگزاری بین‌المللی، امکان اجرای سیاست‌های در تضاد با سیاست‌های جاری بین‌المللی در حوزه روابط کارگزاری بین‌المللی بانک‌ها عملاً بسیار مشکل است. همین امر باعث می‌شود تا اقتصاد ایران نیز خود را به نحوی منعطف سازد که بتواند در این روابط کارگزاری بین‌المللی وارد شده و در افق زمانی تعریف‌شده‌ای نقش خود را در عرصه بین‌المللی تقویت نماید.